

ҚУРУҚ СУБТРОПИК МИНТАҚАДА АРТИШОК УРУҒЧИЛИГИ

Алиев Баҳодир Хасанович,

катта ўқитувчи,

Музаффар Арамов,

кафедра мудири, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, профессор,

Пардаева Муяссар Эшмурод қизи,

3-босқич талаба,

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти.

Annotation. The article presents the results of research on the development of technology for seed production of artichoke in the dry subtropics of Uzbekistan. The research was carried out on the Krasavets cultivar. When identifying the most effective method of forming a seed bush, we compared the cultivation of seed plants without formation and 4 methods of formation: 1 stem on a plant and 3 inflorescences on a stem, 2 stems on a plant and three inflorescences on each, 3 stems on a plant and three inflorescences on each, 4 stems per plant and three inflorescences each. The highest seed productivity was noted in the variant without the formation of a seed plant: 734.2 g / plant or 15789 seeds / plant. However, in terms of such indicators as the mass and number of seeds from one inflorescence, the mass of 1000 seeds of a plant without formation is significantly inferior to other options. Based on the results of experience 3, 4, 5, options can be considered appropriate to use in artichoke seed production.

Key words: artichoke, phenology, inflorescence, productivity, mass and number of inflorescences, interphase periods, growing season, plant height, seed production.

Калим сўзлар: артишок, интродукция, фенология, вегетация даври, тўпгул, атеросклероз, гултожбарг, ўртача ҳосилдорлик, уруғ маҳсулдорлиги, ўсимликнинг баландлиги, уруғчилик.

Кириш. Артишок (араб тилидан ер тикан деб таржима қилинади) мураккабгулликлар оиласига мансуб кўп йиллик ўсимликдир.

Франция, Италия, Канада, Испания, Аргентина, АҚШ каби мамлакатларда кўплаб етиштирилади. Fernandez J.A., Migliaro D., Esteban A. ва бошқалар (2011) маълумотига кўра Испанияда 10000 га майдонда артишок етиштирилади ва ялпи ҳосил 200 000 тоннани ташкил этади. Испаниянинг Мурсия провинциясида артишок анъанавий экин ҳисобланади ва бу ерда 88 000 тонна артишок етиштирилади. Бу ерда энг кенг тарқалган нав Blanca de Tudela ҳисобланади. Америка Қўшма Штатларида энг кўп артишок етиштириладиган минтақа Калифорния штати ҳисобланади. Бу ерда ҳар йили артишок фестивали ҳам ўтказилади[1].

Артишок Краснодар ўлкасида ва Шимолий Кавказда шахсий томорқаларда етиштирилади[2].

ФАО берган маълумотларга кўра 2013 йилда артишок дунё бўйича 131 минг гектар майдонда етиштирилган. Ўртача ҳосилдорлик 13,72 т/га ни ва ялпи ҳосил 1,793 млн тоннани ташкил этган. Энг кўп артишок етиштирадиган мамлакатлар Италия (0,548 млн т), Миср (0,391 млн т), Испания (0,200 млн т), Перу (0,113 млн т), Аргентина (0,106 млн т) ҳисобланади [3].

Унинг сермағиз гул ўрни истеъмол қилинади. У янгилигича истеъмол қилинганда ёнғоқ таъмини беради. Ундан салатлар, соуслар, пюрелар тайёрлашда фойдаланилади ва консерваланган ҳолда ҳам истеъмол қилинади. У диетик маҳсулот бўлиб таркибида 3% гача оқсил, 0,1% мой, 10-15% углеводлар, 11-110 мг аскорбин кислотаси, В гуруҳига кирувчи витаминлар, цинарин, инулин каби моддалари мавжуд.

У атеросклероз, жигар ва буйрак касалликлари билан оғриган кишиларга тавсия этилади. Артишок қонда холестеринни ва сийдик кислотаси миқдорини камайтириш хусусиятига эга. Унинг сийдик ҳайдовчи хусусияти ҳам мавжуд (2,4).

Артишок сабзавотдан ташқари асал берувчи, манзарали, доривор ва хашаки экин ҳисобланади. Бизнинг тадқиқотларимизда артишок гектаридан 242,0 т. кўк масса бериши аниқланди.

Тадқиқотлар материали ва услуби. Ана шу ўсимликни Ўзбекистон шароитига интродукция қилиш доирасида уруғчилигини ташкил этиш бўйича тадқиқотлар олиб борилди ва ушбу мақолада ана шу тадқиқотлар натижаси келтирилди. Тадқиқотлар объекти сифатида артишокнинг Красавец нави олинди.

Тадқиқотлар қуйидаги 5 вариантда олиб борилди:

Шакл берилмаган уруғлик ўсимлик, назорат;

1 та новда ва 3 та тўпгул қолдирилган ўсимлик;

2 та новдада 3 тадан 6 та тўпгул қолдирилган ўсимлик;

3 та новдада 3 тадан 9 та тўпгул қолдирилган ўсимлик;

4 новдада 3 тадан 12 та тўпгул қолдирилган ўсимлик.

Тадқиқотлар «Методика проведения испытаний на отличимость, однородность и стабильность». Артишок (*Cynara scolys* L. (*Cynara cardunculus* var. *scolymus* L.)) (5). услубий кўрсатмаси асосида олиб борилди. Ҳамма кузатувлар артишок ўсимлиги ҳаётининг иккинчи йилида олиб борилди. Экиш схемаси 1 x 1 м.

Тадқиқот натижалари. Эслатиб ўтиш лозимки, Россия Федерацияси шароитида артишокдан сифатли уруғ олиш учун битта ўсимликда яхши ривожланган 2 та новда ва ҳар бир новдада 1 тадан тўпгул қолдириш тавсия этилган (Пивоваров, Лебедева, 1995). Испания шароитида артишок ҳаётининг иккинчи йилида уруғ ҳосилдорлигини юқори бўлиши Fernandez J.A., Migliaro D., Esteban A. ва бошқалар (2011) тадқиқотларида кузатилган.

Шакл берилмаган, назорат вариантда 1 та ўсимликда 49 та тўпгул ҳосил бўлди ва битта ўсимликдан 734,2 г уруғ ва ўртача битта тўпгулдан 15 г уруғ олинди. 1000 уруғ вазни 46,5

Тажриба вариантлари	Битта ўсимлик уруғ маҳсулдорлиги, г/ўсимлик	Битта тўпгулдан олинган уруғ вазни, г	1000 та уруғ вазни, г	Уруғ сони, дона	
				битта ўсимликдан	битта тўпгулдан
I, назорат	734,2	15,0	46,5	15789	322,2
II	102,7	34,2	54,6	1881,0	627,0
III	179,7	30,0	54,8	3279,0	546,5
IV	246,5	27,4	67,6	3648,0	405,3
V	270,1	22,5	47,1	5735,0	477,9

г ни ташкил этди. Ушбу вариантда битта ўсимликдан 15789 та битта тўпгулдан 322,2 та уруғ олинди.

Битта ўсимликда 1 та новда ва ана шу новдада 3 та тўпгул қолдирилган иккинчи вариантда уруғ маҳсулдорлиги 102,2 г/ўсимликни ташкил этди ва битта тўпгулдан 34,2 г уруғ олинди. 1000 уруғ вазни эса 54,6 г ни ташкил этди. Бу вариантда битта ўсимликдан 1881 та ва битта тўпгулдан 627,0 та уруғ олинди.

Тажрибанинг учинчи вариантыда битта ўсимлик уруғ маҳсулдорлиги 179,7 г ни ташкил этиб, битта тўпгулдан 30,0г уруғ олинди. 1000 дона уруғ вазни эса 54,8 г ни ташкил этди. Учинчи вариантда битта ўсимликдан 3279 та ва битта тўпгулдан 546,5 та уруғ олинди.

Битта ўсимликда 3 та новда ва ҳар бир новдада 3 тадан, жами 9 та тўпгул бўлган 4 вариантда уруғ маҳсулдорлиги 246,5 г/ўсимликни ташкил этди ва битта тўпгулдан 27,4 г уруғ олинди. Битта тўпгулдан 405 та ва битта ўсимликдан 3648 та уруғ олинди.

Бешинчи вариантда, яъни битта ўсимликда 4 та новда ва ҳар бир новдада 3 тадан, жами 12 та тўпгул қолдирилганда уруғ маҳсулдорлиги 270,1 г/ўсимликни ташкил этиб, битта ўсимликдан 5735 та ва битта тўпгулдан 478 та уруғ олинди.

Артишок уруғлик ўсимликларига шакл беришнинг уруғ маҳсулдорлигига ва уруғнинг экинбоплик хусусиятларига таъсири, 2018-2019 йиллар.

Энг кўп уруғ олинган назорат вариантда битта тўпгулдан олинган уруғ вазни, сони, 1000 дона уруғ вазни шакл берилган

бошқа вариантдагиларга нисбатан сезиларли даражада кам бўлди, жадвал.

Тажрибанинг 5 вариантыда энг кўп уруғ олинди ва у назоратга нисбатан 36,8% ни ташкил этди. Битта тўпгулдан олинган уруғ вазнининг энг юқори кўрсаткичи 2 ва 3 вариантларда кузатилиб, у назоратга нисбатан 328,0 ва 200,0% ни ташкил этди. 1000 та уруғ вазни бўйича ҳам энг яхши кўрсаткичлар 2,3,4 вариант ўсимликларида кузатилди ва назоратга нисбатан мувофиқ равишда 117,4; 117,9; 145,4% ни ташкил этди. Битта тўпгулдан олинган уруғлар сони ҳамма вариантларда ҳам юқори бўлиб, назоратга нисбатан 125,8-169,6% ни ташкил этди.

Уруғлар юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришда жуда муҳим роль ўйнайди. Юқори сифатли уруғлардан фойдаланиш қишлоқ хўжалигида ҳосилдорликни 20% гача ошириш имконини беради. Келтирилган маълумотлардан келиб чиқиб артишок уруғчилигида тажрибанинг 3,4 ва 5 вариантларини қўллаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Битта ўсимликдан олинган уруғ вазни ва сони ушбу вариантларда назоратга нисбатан (14,0-36,8%) кескин даражада кам бўлсада, 1000 та уруғ вазни, битта тўпгулдан олинган уруғ вазни ва сони кўрсаткичлари бўйича назоратдан анча юқори бўлди. Олиб борилган тадқиқотлар артишок Ўзбекистон жанубида яхши ўсиб ривожланиши ва унинг уруғ маҳсулдорлиги юқори бўлишини кўрсатди. Ушбу экин Ўзбекистон шароити учун қимматли интродуцент бўлиб ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР:

Fernandez J.A., Migliaro D., Esteban A., Macua J.I., Esteva I. et. el. Agronomic behavior of artichoke cultivars in SE Spain // Proceedings of the seventh International Symposium on artichoke, cardoon and their wild relatives. Saint Pol de Leon-France. June 16-18, 2009. Acta Horticulturae, 942, 2011. –P.239-246.

Пивоваров В.Ф. Овощи России. М.: ГНУ ВНИИССОК, 2006. -384 с.

Мамедов М.И. Овощеводство в мире: производство основных овощных культур, тенденция развития за 1993-2013 годы по данным ФАО// Овощи России, 2015. №2 (27). –С.3-9

Пивоваров В.Ф., Лебедева А.Т. Выращивание семян на приусадебном участке. М.: Колос, 1995. –С.246-249.

“Методика проведения испытаний на отличимость, однородность и стабильность”. Артишок (*Cynara scolymus* L. (*Cynara cardunculus* var. *scolymus* L.)).

УЎТ: 635.21

САБЗАВОТЧИЛИК СИРААРИ

ПОМИДОРНИНГ РАЙОНЛАШГАН ВА ИСТИҚБОЛЛИ СИТОРА НАВИНИ ҚУРҒОҚЧИЛИККА ЧИДАМЛИГИНИ БАҲОЛАШ

Норматов Турдимурот Бахтиёр ўғли.

Сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти таянч докторанти.

Аннотация. Ушбу мақолада помидорнинг маҳаллийлаштирилган ҳамда истиқболли Ситора навининг қурғоқчиликка чидамлигини ўрганиш бўйича тадқиқотлар баён этилган ҳамда уруғ экиш, сугориш меъёрлари, тупроқ намлиги бўйича маълумотлар келтирилган. Ушбу фазаларда сугориш сонининг ўсимлик фенологик кўрсаткичларига таъсири, шунингдек ниҳоллар униб чиқиши, гуллаши, мева